

ENERGIE SAMEN

*De energietransitie,
dat zijn wij!*

BELEIDSPLAN 2018-2021 EN VERDER...

Inhoudsopgave

1.	Samenvatting.....	3
2.	Inleiding	4
2.1	Achtergrond: de duurzame energiebeweging van burgers.....	5
3.	Coöperatie Energie Samen	7
3.1	De coöperatie	8
3.2	Programmatische samenwerking	8
4.	Onze ambities voor 2018-2025	9
4.1	Kwantitatieve impact.....	9
4.2	Kwalitatieve impact.....	10
5.	Plan van aanpak.....	11
5.1	Zichtbaarheid vergroten	11
5.2	Belangenbehartiging	11
5.3	Regionale ondersteuning	13
5.4	Projectontwikkeling	14
5.5	Kennis delen	17
5.6	Professionalisering sector.....	17
5.7	Monitoring en doorrekening	18
6.	Begroting op hoofdlijnen	19

1. Samenvatting

De omslag naar een duurzame energievoorziening in Nederland kan een succes worden als Nederlandse burgers zich erbij betrokken weten. Met de samenbundeling van duurzame-energieorganisaties in de coöperatie Energie Samen willen we deze beweging ‘van onderop’ meer stem en daadkracht geven. Het gaat hierbij in essentie om het versterken van maatschappelijk eigenaarschap.

De inleiding van deze beleidsnotitie beschrijft de coöperatieve ontwikkeling in Europa, als kader en voorbeeld voor Nederland. De Lokale Energie Monitor 2017¹ beschrijft de stand van zaken anno 2017 en voorziet een onstuimige doorgroei in aantal en omvang van duurzame energiecoöperaties. Voorbeelden van geslaagde coöperatieve en gelijksoortige projecten zijn er in overvloed.

In hoofdstuk 3 beschrijven we welke organisaties zich verenigen in de coöperatie Energie Samen. De kwaliteiten van deze organisaties vullen elkaar prachtig aan; gezamenlijk komen zij tot een ambitie die een substantiële bijdrage levert aan de regeringsdoelstelling voor het reduceren van CO₂-emissie. Deze doelstelling heeft een enorme sociale en materiële impact. Juist ook daar ligt de grote bijdrage van Energie Samen.

In het Plan van Aanpak (hoofdstuk 5) benoemen we acties die Energie Samen wil uitvoeren, geordend naar de thema’s van de sectortafels van minister Wiebes. Het gaat voornamelijk om voortzetting én opschaling van de activiteiten die de leden van Energie Samen al langer uitvoeren. De globale berekening van de concrete bijdrage aan de doelstelling van het Regeerakkoord wordt uitgevoerd door Quintel²; deze doorrekening zal kort na het verschijnen van dit beleidsplan beschikbaar komen (bijlage 8 PM). Hoofdstuk 5 wordt aangevuld met de beoogde activiteiten op het gebied van kennisdeling, opleiding en monitoring.

Het is aan de Rijksoverheid en de decentrale overheden om de essentiële randvoorwaarden voor de energietransitie in te vullen door het wegnemen van belemmeringen en het verschaffen van prikkels. Daarnaast is het noodzakelijk de ‘beweging van onderop’ te faciliteren. Daartoe wordt in overleg met de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties een begroting opgesteld. Deze begroting is medebepalend voor de impact die Energie Samen heeft op het versnellen van de energietransitie.

---

¹ Bijlage 1 Samenvatting Lokale Energie Monitor 2017 - Annemarieke Schwencke: <https://www.hieropgewekt.nl/nieuws/lokale-energie-monitor-2017-samen-energie-opwekken-onverminderd-populair>. Overigens komen naast coöperaties ook andere organisatievormen van lokale initiatieven veelvuldig voor. Deze worden door Energie Samen geïnventariseerd.

² <https://quintel-mc.com/sap-solutions>

2. Inleiding

De komende periode wordt Nederland geconfronteerd met een grote opgave. De energietransitie komt nóg dichterbij de directe leefomgeving van mensen. In de gebouwde omgeving komt ze zelfs bij mensen *in* huis. Participatie in lokale energieprojecten is nu al van groot belang voor het slagen van duurzame energieprojecten, maar wordt de komende periode alleen maar belangrijker³.

Zonder draagvlak voor wind- en zonneparken vertragen (of erger nog: stranden) de duurzame energieprojecten die de samenleving zo hard nodig heeft. Op het gebied van windenergie zijn verschillende voorbeelden aan te wijzen van projecten die stagneren bij gebrek aan draagvlak. Ditzelfde effect dreigt nu ook bij grootschalige zonneparken. Draagvlak bij omwonenden en bewoners is essentieel voor iedere verandering.

Daarnaast moeten we letterlijk de wijken in. Welke partij gaat woningeigenaren verleiden, overtuigen en meenemen in de warmtetransitie? Wie doet dat bij huurdersverenigingen, woningcorporaties en wijkverenigingen? Transitie is ondenkbaar zonder een sterke beweging van onderop.

Lokale overheden sturen steeds meer aan op een traject van omgevingsmanagement met burgerparticipatie. Ook in de omgevingsvisies en in de nieuwe Omgevingswet wordt nu ruimte geboden aan burgerparticipatie. Lang niet alle (decentrale) overheden hebben echter ervaring met (en kennis van) de concrete invulling van deze participatie.

De koepelcoöperatie Energie Samen, ontstaan uit vijf ervaren organisaties die zich al sinds jaar en dag inzetten voor de energietransitie vanuit burgerinitiatieven, is speciaal opgericht om die 'beweging van onderop' succesvol te laten opereren.

Burgerinitiatieven voor verduurzaming zijn onze achterban. Door burgers een prominente plek in de energietransitie te bieden vergroten wij de kansen en mogelijkheden om de energietransitie te laten slagen. Het gaat in essentie om het versterken van maatschappelijk eigenaarschap. Hiermee zijn wij al jaren aan de slag en we hier ook de komende jaren mee doorpakken.

In dit beleidsplan zetten we uiteen wat er nodig is om deze missie te laten slagen.

---

³ Zie bijlage 2 voor de context.

2.1 Achtergrond: de duurzame energiebeweging van burgers

REScoop.eu: Europese federatie

De ontwikkeling van coöperatieve initiatieven in Europa bracht ODE Decentraal samen met De Windvogel in Nederland ertoe om een Europese federatie op te richten voor energievoorzieningscoöperaties. Deze federatie werd door acht grote energievoorzieningscoöperaties opgericht met als doel de zichtbaarheid van deze beweging in de Europese Unie te vergroten. Daar werd de federatie met open armen ontvangen en gefaciliteerd. Op dit moment vertegenwoordigt REScoop.eu zo'n 1500 energievoorzieningscoöperaties in Europa, waar zo'n 600.000 burgers lid van zijn.

Winter Package: 'Clean Energy for All Europeans'

De groeiende groep burgers die zelf hun energie opwekken wordt gedefinieerd in het nieuwe pakket aan maatregelen van het Winter Package: 'Clean Energy for all Europeans' (Bijlage 3). Het belang van deze beweging is daarmee door de Europese Commissie onderkend.

Het nieuwe pakket maatregelen vormt het langetermijn-energiebeleid van de Europese Unie in de transitie naar een duurzame energievoorziening in Europa. Het pakket bestaat uit voorstellen voor de interne elektriciteitsmarkt, energiebesparing en het bestuur van de Europese energie-unie voor hernieuwbare energie.

Stand van zaken in Nederland

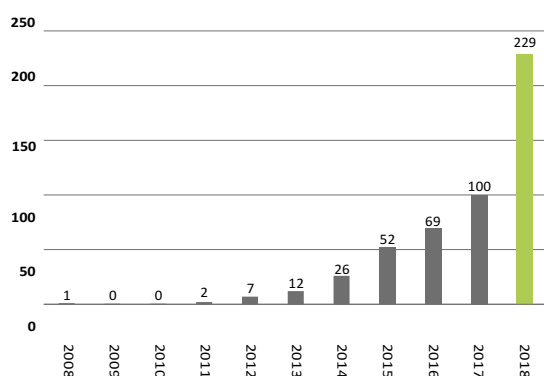
HIER opgewekt rapporteert jaarlijks over de beweging van burgers die zelf hun energie opwekken. Deze Lokale Energie Monitor is in 2017 voor de derde keer uitgebracht en laat een sterke groei van de coöperatieve beweging zien. In 2017 kwamen er 100 nieuwe collectieve zonprojecten bij; 63 daarvan zijn gerealiseerd met de postcoderoosregeling. In totaal is er nu voor 37 MWp zon-PV gerealiseerd in collectief verband, dat is 53% meer dan in 2016. De verwachting is dat de groei ook in 2018 doorzet. Minstens het dubbele aantal projecten staat al op de planning. Daarnaast komen er steeds meer projecten die in verenigingsverband of kleinschaliger worden gerealiseerd.

Opgesteld vermogen

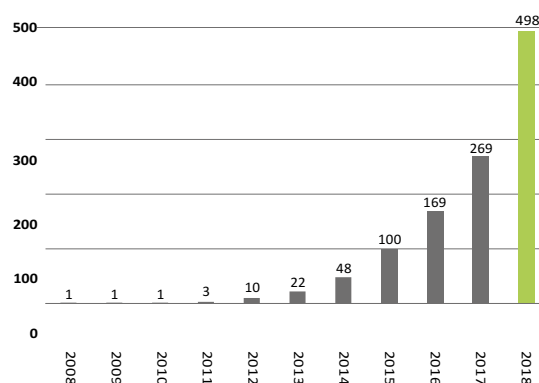
In 2017 staat er 118 MW aan opgesteld windenergievermogen dat eigendom is van duurzame energievoorzieningscoöperaties. Grote windparken met coöperatieve turbines staan in de startblokken voor 2018/2019: Windpark Krammer (103 MW) en de windparken bij Almere, Geldermalsen en Tilburg. Dit zijn de vruchten van intensieve samenwerking tussen (meerdere) coöperaties, commerciële partijen en overheden.

Windturbines op land worden steeds meer samen met coöperaties ontwikkeld, mede omdat gemeenten dit vaak als voorwaarde stellen. De collectieve zon- en windprojecten leveren inmiddels genoeg stroom voor 85.000 huishoudens.

Zon: aantal nieuwe collectieve projecten gerealiseerd per jaar

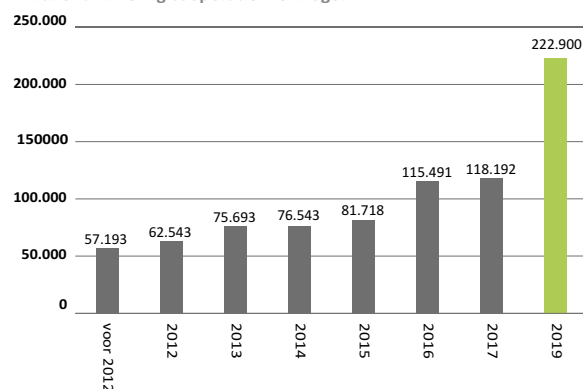

Zon: totaal aantal projecten

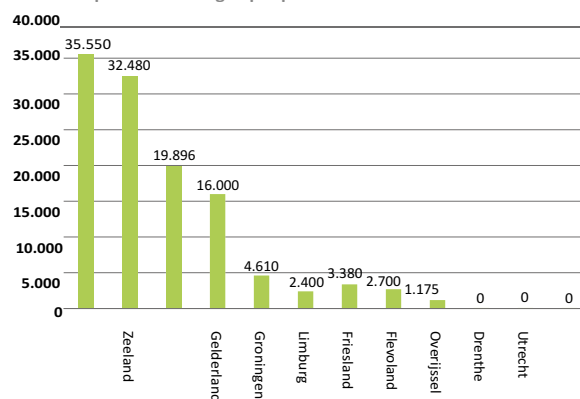

Figuur 1. De spectaculaire groei van zonprojecten (bron: HIER opgewekt, Lokale Energie Monitor 2017).

Wind: ontwikkeling coöperatief vermogen in KW

Wind: coöperatief vermogen per provincie in KW

Figuur 1. De spectaculaire groei van door windenergie opgewekt vermogen (Bron: HIER opgewekt, Lokale Energie Monitor 2017).

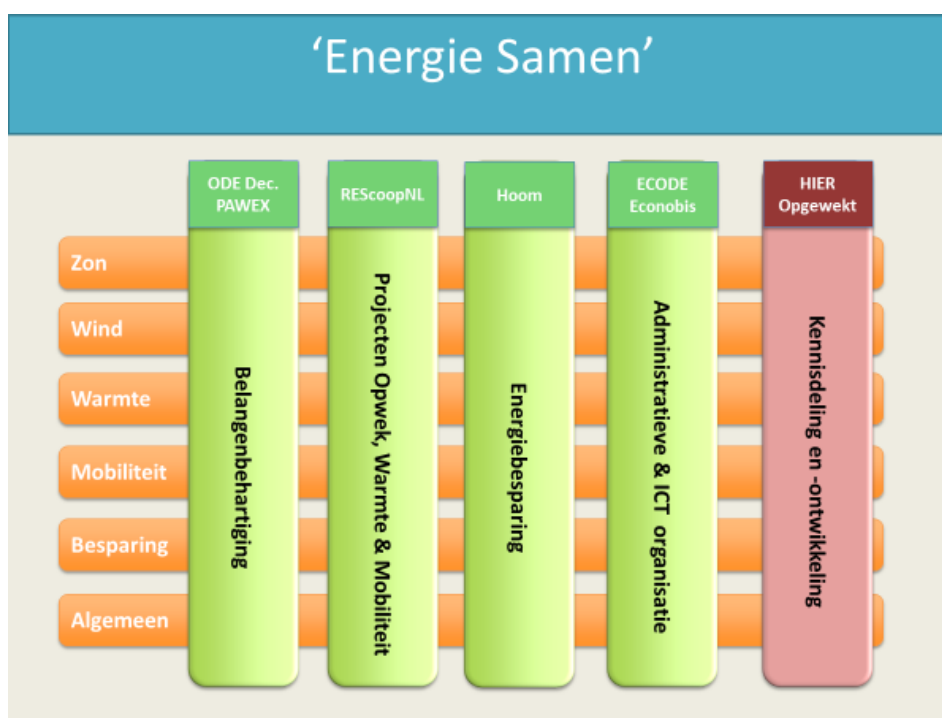
3. Coöperatie Energie Samen

Nederland heeft een traditie van samenwerken in de vorm van coöperaties. Ook in de energietransitie is dat al vroeg tot uitdrukking gekomen in de eerste windenergiecoöperaties en in de samenwerking tussen die coöperaties.

De laatste jaren is er steeds meer sprake van krachtenbundeling door coöperaties en democratische verenigingen die zich inzetten voor de ontwikkeling van duurzame energie. Er is een goede onderlinge samenwerking en taakverdeling. Voor de buitenwereld en ook voor de lokale energievoerders zelf is de structuur van samenwerking echter onvoldoende inzichtelijk.

Krachtenbundeling

Het is van belang die samenwerking en de vruchten ervan duidelijk zichtbaar te maken. Daarom hebben de organisaties ODE Decentraal, REScoopNL, ECODE, Hoom en PAWEX (met deelname van de coöperatie Windunie)⁴ besloten hun krachten te bundelen in één zichtbare organisatie onder de naam Energie Samen. Half april 2018 bekrachtigen we deze samenwerking als één gezamenlijke rechtspersoon, in de vorm van een (koepel)coöperatie van coöperaties en verenigingen (zie ook figuur 3).

Figuur 2. Schematische weergave van de samenwerkende organisaties met hun kernactiviteiten in de nieuwe koepelcoöperatie Energie Samen

⁴ In bijlage 5 zijn korte beschrijvingen te vinden van de deelnemende organisaties.

3.1. De coöperatie

Doel

De coöperatie Energie Samen heeft als doel te zorgen voor één krachtige beweging van onderop in de energietransitie en deze te ondersteunen in haar taken. Maatschappelijk eigenaarschap staat daarin centraal.

Uitvoerende rol

Energie Samen gaat regionale en lokale, bestaande en nieuwe initiatieven faciliteren met kennis en kunde en de middelen, zodat deze initiatieven een voortrekkersrol hebben of krijgen in de regionale of gemeentelijke energietransitie. Samen zullen we een belangrijke uitvoerende rol hebben in de regionale plannen voor de energietransitie.

Zeggenschap

In onze nieuwe koepelcoöperatie staat zeggenschap van de aangesloten leden voorop. De leden worden betrokken in de verdere ontwikkeling van Energie Samen. Als organisatie stemmen we onze diensten en standpunten af op de wensen en inzichten van onze leden. Daar waar nodig wordt de organisatie bijgestuurd door de leden.

Aansluiten

We zijn een open coöperatie, waarbij iedere inwoner van Nederland zich kan aansluiten, direct of via één van de aangesloten organisaties of coöperaties. Geheel in lijn met het Charter voor coöperaties⁵.

3.2. Programmatische samenwerking

In toenemende mate hebben ook overheden oog voor de noodzaak dat burgers zeggenschap over (en eigendom hebben van) hun eigen productiemiddelen. Overheden stellen burgerparticipatie, al dan niet door middel van coöperaties, steeds vaker als voorwaarde voor (planologische) medewerking. In dat kader stelt de coöperatie Energie Samen een programmatische samenwerking voor met VNG, IPO en UvW, waarmee op de belangrijkste transitithema's de samenwerking tussen georganiseerde burger en decentrale overheid ondersteund wordt.

---

⁵ Zie Bijlage 4.

4. Onze ambities voor 2018-2025

Om in onze missie te slagen en een volwassen sector te worden die in 2025 op eigen benen kan staan, heeft de sector zichzelf ambitieuze doelen opgelegd. Onze doelen zijn gekwantificeerd door de onderzoeksbureaus Quintel en A-S Research. De onderbouwing, vertaald naar tonnen vermeden CO₂-emissie, is te vinden in bijlage 8 (PM).

4.1 Kwantitatieve impact

1 miljoen leden

Het ledenaantal van duurzame-energiecoöperaties en -initiatieven groeit van 160.000 in 2017 naar 1 miljoen in 2025. Deze 1 miljoen leden bereiken samen zeker een factor 5 niet-aangesloten huishoudens in gebieds- en wijkprocessen.

Stormachtige groei zon en wind

Het opwekken van duurzame energie gaat een stormachtige groei doormaken: van 300 miljoen kWh (1 PJ) in 2016 naar 6 miljard kWh in 2025 (20 PJ). Dat gebeurt door duurzame opwekking uit zon en wind.

Koppositie bij warmte en energiebesparing

Energiebesparing is misschien wel de belangrijkste opgave in de energie- en warmtetransitie. Ook hier is voor de energiecoöperaties een belangrijke rol weggelegd. Door onze onafhankelijke positie, onze wortels in de samenleving en het vertrouwen bij burgers zijn wij in staat om *achter* de voordeur bij huishoudens te komen. Onze aangesloten coöperaties en verenigingen zien daarom voor zichzelf een koppositie weggelegd bij de uitrol van duurzame warmte. Van hun leden stappen er ten minste 200.000 over naar duurzame warmte, hetzij via buurtwarmtenetten en collectieve warmtebronnen, hetzij via het bevorderen van individuele duurzame warmtesystemen in particuliere woningen. Dit levert een energiebesparing op van 1,5 miljard kWh (5,4 PJ).

Coöperatieve mobiliteit

Autodelen en andere vormen van coöperatieve mobiliteit ontwikkelen zich razendsnel. In slechts een jaar tijd zijn negen coöperaties in verschillende steden begonnen met autodelen. Het ledencontact dat coöperaties hebben opgebouwd geeft hun op lokaal niveau een competitieve voorsprong op marktpartijen die hun naam lokaal nog moeten opbouwen. Ons doel is in periode 2018 tot 2022 zo'n 200 energiecoöperaties te realiseren met elk 100 deelauto's. Dit geeft een CO₂-emissiebesparing van ongeveer 100 kTon.

4.2 Kwalitatieve impact

Energie Samen is de organisatie van alle lokale duurzame energie-initiatieven samen. Op zichzelf zijn de projecten misschien niet altijd groot, maar hun gezamenlijke invloed is dat wel. Toegegeven: invloed is lastig te kwantificeren. Wat levert draagvlak voor de energietransitie op? En hoe bereken je bijvoorbeeld de vermeden kosten als gevolg van een versnelling van de energietransitie?

Maatschappelijk eigenaarschap

Energie Samen zorgt ervoor dat de noodzaak van een snelle overgang naar een schone energievoorziening tussen de oren komt van burens, vrienden, familieleden, de bakker, de slager, de raadsleden.

Samen zorgen we ervoor dat iedereen kan meedoen. Wij verspreiden niet alleen de boodschap op een toegankelijke manier, maar bieden burgers ook een mogelijkheid om daadwerkelijk iets te doen. Op die manier geven wij concreet vorm aan het maatschappelijk eigenaarschap van de energietransitie. Daarbij kunnen we meer dan tien procent van de Nederlandse huishoudens direct betrekken (als lid, afnemer en/of als vrijwilliger).

Naast de kwantitatieve impact hebben de georganiseerde burgers in Energie Samen dus een belangrijke kwalitatieve impact. Wij hebben een sterke maatschappelijke basis die is geworteld in een directe connectie met een groot deel van de huishoudens. Wij bereiken daardoor ook de volgers en de sceptici die overheden en bedrijven niet of nauwelijks kunnen bereiken.

Energie Samen is de voorhoede van de beweging van onderop, en de partij die met vele vrijwilligers en professionele ondersteuners organisatorisch in staat is om lokaal, regionaal en landelijk de Nederlandse samenleving te bereiken.

5. Plan van aanpak

Het toekomstbeeld dat wij voor ogen hebben is dat de coöperatieve energiebeweging in Nederland in 2025 een niet weg te denken factor is in het nationale en lokale energiesysteem. Wij gaan voor 1 miljoen leden die met z'n allen 5 miljoen huishoudens weten te bereiken.

5.1 Zichtbaarheid vergroten

Om de basis (lokale energiecoöperaties) van Energie Samen te versterken is het belangrijk dat het ledenaantal van de aangesloten coöperaties groeit. Daarvoor is een brede publiekscampagne nodig. De marketingkracht van de individuele coöperaties is meestal beperkt. Een brede publiekscampagne moet duidelijk maken wat deze beweging onderscheidt van de traditionele marktpartijen in de energiebranche en waarom het voor burgers belangrijk én aantrekkelijk is om lid te worden van een lokale energiecoöperatie.

De zichtbaarheid van deze 'beweging van onderop' is belangrijk in de relatie tot lokale en regionale overheden. Door de publiekscampagne kunnen we ervoor zorgen dat lokale overheden de aanwezigheid van lokale energiecoöperaties op waarde weten te schatten. De samenwerking tussen lokale overheden en lokale energie-initiatieven krijgt zo extra kracht voor het versnellen van de lokale energietransitie.

5.2 Belangenbehartiging

Coöperatie Energie Samen is de nieuwe belangenbehartiger van de burgers in de energietransitie. Energie Samen vertegenwoordigt de burgers bij het maken van landelijke, regionale, gemeentelijke en wijkgebonden afspraken. We werken aan goede voorwaarden voor energiecoöperaties. Energie Samen doet dit zoveel mogelijk in samenwerking met onder meer de Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie (NVDE), de Nederlandse Windenergie Associatie (NWEA), de Nationale Coöperatie Raad (NCR), Warmtenetwerk, Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Interprovinciaal Overleg (IPO), Unie van Waterschappen (UvW), verschillende landelijke en regionale natuur- en milieuorganisaties en op Europees niveau REScoop.eu.

Co-creatie van regelgeving en ruimtelijke kaderstelling

Een belangrijke voorwaarde voor de snelle groei van de 'beweging van onderop' is een goed wettelijk kader. In het verleden hebben we gezien dat energiecoöperaties, ondanks de complexiteit van de Regeling Verlaagd Tarief, goed in staat zijn daarmee te opereren, zij het erg langzaam. Hoe beter het wettelijk kader is ingesteld op de realiteit van de energiecoöperaties, hoe sneller zij zich kunnen ontwikkelen. Het is dus van essentieel belang dat Energie Samen in het kader van de nieuwe ontwikkelingen rond het Klimaat- en

Energieakkoord in een vroeg stadium de capaciteit opbouwt om samen met de overheid zo'n wettelijk kader te creëren. Dit geldt onder meer voor:

- De regeling voor energiecoöperaties, genoemd in het Regeerakkoord;
- Verbetering van de Regeling verlaagd tarief;
- Verbetering van de Salderingsregeling;
- Omgevingswet en lokale energiestrategieën - aanpassen ruimtelijke kaders door het inbrengen van de coöperatieve aanpak;
- Europese wetgeving - definitie hernieuwbare energiegemeenschappen en de uitwerking daarvan op nationaal niveau.

Ruimtelijk inpasbaar maken

Naast een passend wettelijk kader is een volgende belangrijke randvoorwaarde dat met name grootschalige energieproductie ruimtelijk inpasbaar⁶ gemaakt wordt. Een sterke sector van energiecoöperaties kan niets realiseren wanneer het ruimtelijk kader dit niet toestaat. Wanneer de overheid bijvoorbeeld vasthoudt aan de 6000 MW wind op land tot 2023, wordt het voor energiecoöperaties lastig om nieuwe projecten te realiseren. Dit betekent dat er op bestuurlijk niveau een afspraak moet komen waarin gemeenten en provincies op zijn minst de mogelijkheid bieden om ruimtelijk de resultaten van de uitgevoerde energiestrategieën uit te voeren. Daar waar geen strategieën zijn ontwikkeld zal een 'ja, tenzij' principe kunnen gelden.

Ontwikkelfonds

Een volgende belangrijke voorwaarde voor het succesvol kunnen opereren van energiecoöperaties is de beschikbaarheid van ontwikkelkapitaal om de ontwikkeling van projecten te financieren. Wanneer goed uitgevoerd en georganiseerd op de juiste schaal, hoeft dit geen subsidie te zijn. Dit ontwikkelgeld wordt dan terugverdiend vanuit de projecten die worden gerealiseerd.

ODE Decentraal heeft samen met het Nederlands Investerings Agentschap (NIA)⁷ een plan van aanpak gemaakt voor een ontwikkelfonds voor energiecoöperaties. Dit ontwikkelfonds is van groot belang voor een snelle ontwikkeling van energiecoöperaties. Als alle lokale projecten de ontwikkel financiering zelf moeten organiseren zullen de gestelde doelen niet gehaald worden. Lokale projecten lopen risico's omdat de lokale schaal beperkt is en ze hebben geen mogelijkheid van risicospreiding, zoals commerciële ontwikkelaars met meerdere projecten in een portfolio dat wel hebben.

---

⁶ Vaak wordt gesproken van 'ruimtelijke inpassing' als het erom gaat om voor grootschalige energieproductie door zonneparken en/of windturbines een plek te zoeken in het landschap. Vraag daarbij is of de term 'ruimtelijk' toereikend is. Niet alleen de visuele waarneming is relevant, ook de waarneming van geluid en geur speelt een rol en vraagt daarom aandacht. Dat pleit ervoor om in de discussie over energietransitie de leefomgeving en het landschap meer centraal te stellen in plaats van ruimte. Zie ook position paper "Een nieuwe dimensie in ons landschap" van ECN en WUR (juli 2017). <https://www.ecn.nl/nl/nieuws/item/energietransitie-gaat-ons-landschap-ingrijpend-veranderen-nieuw-denken-nodig/>

⁷ Zie bijlage 6 (PM) voor de samenvatting van het conceptplan van het NIA.

De bedoeling is dat financieringsaanvragen worden beoordeeld door het projectbureau van Energie Samen en als gebundelde voorstellen ter goedkeuring worden voorgelegd aan de financier (fonds gelieerd aan het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat⁸). Zowel individuele projecten als clusters van projecten komen in aanmerking.

5.3 Regionale ondersteuning

Er is een groot verschil in capaciteit tussen de regio's. In sommige provincies is uitgebreide ondersteuning ingericht voor regionale koepels. In andere gevallen wordt maar mondjesmaat ondersteuning geboden.

De laatste jaren zien we op lokaal niveau steeds meer beleid dat aanstuurt op coöperatieve participatie in grote windprojecten. Op het gebied van zon-PV is dit in veel gebieden achterwege gebleven. Een goed ruimtelijk kader dat is verweven met burgerparticipatie moet gemeengoed worden. Wij zien dat onze aangesloten organisaties gemeenten kunnen helpen met kennis over ruimtelijk beleid, waardoor gemeentes de positie van hun eigen energiecoöperaties kunnen versterken. Energie Samen kan hieraan bijdragen door experts met veel ervaring in te zetten bij (andere) gemeenten en provincies. In de programmatische afspraak met VNG, IPO en UvW zal dit brede aandacht krijgen, onder meer in de vormgeving van de Omgevingsvisie en de uitwerking van de Omgevingswet naar lokale en regionale realiteit.

Bestuurlijke afspraak

Energie Samen zal zich ervoor inzetten om alle regio's dezelfde kansen te bieden voor het realiseren van succesvolle duurzame energieprojecten vanuit burgerparticipatie. Ons doel is dat alle regio's leren van de voorlopende regio's, zodat overal hetzelfde kwaliteitsniveau geboden kan worden.

Dit betekent dat er bestuurlijk een afspraak komt waarin decentrale overheden in de uitwerking en concretisering van de Regionale Energie- en Klimaatstrategieën (REKS) ruimte reserveren voor onder meer de opgave voor wind en grootschalige zonne-energie. In de randvoorwaarden voor ontwikkelingen leggen zij het aandeel van de samenleving vast (50% of meer coöperatief).

Ook waar de strategieën ruimtelijk nog niet volledig zijn uitgewerkt, is het van belang dat de gemeenten in hun ruimtelijke visie en in de regelgeving vastleggen dat bij grootschalige ontwikkeling van wind- en zonneparken het coöperatief ontwikkelde aandeel 50 procent of

---

⁸ Zie kamerbrief minister Wiebes d.d. 15 februari 2018: "Vorming Invest-NL": "Het is mogelijk dat uit de ontwikkelactiviteiten projecten of investeringskansen komen met een zeer urgente financieringsbehoefte die niet zelfstandig door de markt ingevuld kunnen worden, en die passen in de doelstellingen van Invest-NL. In dat geval zal, zoals gemeld in de brief over 'Voortgang Invest-NL' van 30 juni 2017, door het kabinet worden overwogen om zelf te investeren via de rijksbegroting vooruitlopend op de statutaire oprichting van Invest-NL." Het uitstel van de realisatie van Invest-NL zou aldus geen belemmering hoeven vormen voor toekennen van het Ontwikkelfonds Coöperaties.

meer zal zijn. Dit wordt ook vastgelegd in de programmatische samenwerking die Energie Samen met de koepels van decentrale overheden wil aangaan. Voor dit doel kunnen met name de ondersteunende diensten en faciliteiten van Energie Samen een rol spelen: advies, professionalisering, projectontwikkeling, governance, et cetera.

5.4 Projectontwikkeling

Om efficiënt te kunnen werken is een centrale of regionale ondersteuning nodig voor coöperatieve projectontwikkeling. Zo zorgen we ervoor dat de kennis over projectontwikkeling die bij ervaren coöperaties al in huis is, ook direct bij nieuwe coöperaties terecht komt. Zij hoeven niet opnieuw het wiel uit te vinden en kunnen snel en effectief te werk gaan. Met dit doel zetten wij een projectbureau op waar deze kennis is gecentraliseerd. Het projectbureau kan op aanvraag van de lokale coöperaties werken. Deze ondersteuning zal zich richten op de ontwikkeling van de duurzame projecten in volgende sectoren:

1. Opwek: zon en wind;
2. Duurzame warmte in de gebouwde omgeving;
3. Energiebesparing

5.4.1 Opwek: zon en wind

Samenwerking is bij ontwikkeling van wind- en (grootschalige) zonneprojecten van groot belang. Niet alleen in het kader van burgerparticipatie, maar ook bij de concrete ontwikkeling van de projecten. Ervaren projectleiders van REScoopNL helpen coöperaties hun eerste project(en) te realiseren en daarbij kennis op te bouwen voor toekomstige projecten. Waar nodig werken we samen met bijvoorbeeld Eneco en Windunie. Waar mogelijk worden opwekinstallaties gekoppeld aan opslagfaciliteiten.

5.4.2 Duurzame warmte

Verduurzaming van de gebouwde omgeving kent vele aspecten. Als speerpunten benoemen wij energiebesparing en warmte. Beide speerpunten hebben een grote overlap met elkaar. Tegelijkertijd zijn de processen om de gebouwde omgeving energieneutraal te krijgen verschillend. Waar besparing vooral z'n beslag krijgt op individueel niveau (per huishouden), zullen voorzieningen voor warmte meer op straat- en wijkniveau gerealiseerd worden. Voor woningcorporaties en hun huurders hebben de maatregelen voor besparing en warmte een grote overlap.

Nieuw terrein

De coöperatieve duurzame energiesector heeft al zo'n vijf jaar ervaring met

projectontwikkeling in zonne-energie en sommige coöperaties al meer dan dertig jaar ervaring in windenergie. De verduurzaming van de gebouwde omgeving is een relatief nieuw terrein voor energiecoöperaties.

Goed gepositioneerd

We zien hier een cruciale rol weggelegd voor coöperaties. Geen andere organisatie is zo goed gepositioneerd om burgers te laten participeren. Participatie is belangrijk om mensen te overtuigen mee te doen met de warmtetransitie. Onze organisaties zijn democratisch opgezet. Daarom zijn wij in staat een eerlijke en transparante businesscase rondom warmtenetten te ontwikkelen. Dit is precies de reden waarom de warmtetransitie in Denemarken zo succesvol is; bijna alle warmtenetten in Denemarken zijn coöperatief georganiseerd en in handen van burgercoöperaties.

Participatieve processen

Duurzame energiecoöperaties hebben een democratische structuur, maar functioneren voor een groot deel als bedrijf. Dit biedt ons een geweldige mogelijkheid om open participatieve processen in de wijk op te zetten. Zo bepalen de bewoners zelf op welke manier hun wijk van het gas af gaat. Gemeente, netbeheerder en de (advies)markt ondersteunen dit proces van de zelforganiserende buurt in een faciliterende rol. Op deze manier zorgen we er samen voor dat de transitie naar een duurzame energievoorziening juist ook bij mensen thuis soepel zal verlopen. En we voorkomen zo dat burgers zich gaan organiseren tegen gemeenten, netbeheerders en marktpartijen, om van bovenaf opgelegde plannen tegen te houden.

Deze belangrijke rol kunnen we alleen invullen wanneer op korte termijn onze menskracht om lokale coöperaties kunnen ondersteunen wordt opgebouwd.

We richten ons op ondersteuning bij:

- Procesbegeleiding – *governance* van de coöperatie en processen in de wijk;
- Projectontwikkeling – kennisopbouw van projectontwikkeling in de verduurzaming van de bestaande bouw. Dit betekent op zijn minst goed samen kunnen werken met faciliterende marktpartijen (offertes aanvragen, aansturen marktpartijen etc.) en in het meest vergaande geval zelf coöperatieve warmtenetten aanleggen of wijkrenovaties doorvoeren;⁹
- Financiering van duurzame renovatie van een gehele wijk via een energiecoöperatie (gebouw-gebonden financiering) of een warmtenet;
- Exploiteren en beheren van warmtenetten.

---

⁹ Met zelf wordt hier hetzelfde bedoeld als “zelf” windmolens bouwen. Dit betekent dus niet dat we daadwerkelijk straten openbreken of bouwvakkers in dienst hebben. Het betekent dat we zelf de opdracht in handen hebben en uitzetten aan marktpartijen.

5.4.3 Energiebesparing

Het uitvoeren van maatregelen om de woning te verduurzamen vergt een eenmalige investering en levert vervolgens profijt. Er is sprake van een gezonde businesscase. Toch kost het veel tijd en energie om het punt te bereiken dat mensen daadwerkelijk gaan investeren. De kosten van het voortraject vallen buiten de businesscase van de particuliere woningeigenaar en moeten we beschouwen als noodzakelijke maatschappelijke kosten.

Dicht bij mensen

Onderzoek toont aan dat energiecoöperaties de best gepositioneerde entiteiten zijn om dit soort maatschappelijke taken te vervullen¹⁰. Grote energiebedrijven staan te ver weg bij hun consumenten, en bij gemeenten ontbreekt het vaak aan de kennis en organisatiekracht om daadwerkelijk impact te hebben.

Energiecoöperaties staan dicht bij mensen. Dankzij hun transparante en democratische structuur wordt hun communicatie over mogelijke maatregelen voor energiebesparing vertrouwd. Vertrouwen is cruciaal bij energiebesparingsprojecten. Deelname van lokale energiecoöperaties is een belangrijke voorwaarde voor draagvlak, kwaliteit en versnelde implementatie van energiebesparingsmaatregelen.

We zien nu al dat de energiecoöperaties die lokaal de energieloketten uitvoeren, effectiever zijn dan gemeenten zelf. Zie ook de evaluatie van Energieloketten van de VNG¹¹.

Hoom

Om deze rol daadwerkelijk waar te maken en te komen tot een steeds effectievere aanpak, hebben energiecoöperaties Hoom opgericht. Binnen Hoom bundelen zij hun krachten en delen ze ervaringen. Zo zijn ze gezamenlijk in staat om nieuwe diensten, producten en tools rondom dit proces voor effectieve energiebesparing thuis op een succesvolle manier te ontwikkelen. Inclusief de daarvoor benodigde instrumenten. Dit noemen zij de 'Klantreis'.

Op lokaal niveau worden energiecoöperaties partner van de gemeente om een significante bijdrage te leveren aan de lokale energie- en warmtetransitie. We gaan meerjarenaafspraken maken over de te bereiken resultaten en de financiële maatschappelijke bijdrage die daarvoor nodig is¹².

---

¹⁰ Conference paper: Exploring energy saving policy measures by renewable energy supplying cooperatives (REScoops) – Coenen et al, University of Twente
https://www.researchgate.net/publication/319006811_Exploring_energy_saving_policy_measures_by_renewable_energy_supplying_cooperatives_REScoops

¹¹ https://vng.nl/files/vng/vng-ondersteuningsprogramma-energie_20140321.pdf

¹² Zie bijlage 7 Gebouwde Omgeving

5.5 Kennis delen

Een belangrijke uitdaging van de beweging van onderop is: de juiste kennis op het juiste moment op de goede plek krijgen. Daarnaast is het zaak de continuïteit van de organisaties te bewaken.

Energie Samen staat voor open kennisdeling, voor en door leden. We merken een toenemende behoefte aan kennisontwikkeling en -deling, en aan training voor het opbouwen van vaardigheden. Wij stellen ons een ontwikkeling voor van een kennis- en opleidingsprogramma naar behoefte van onze leden. In de toekomst kunnen zij hier ook financieel aan bijdragen.

HIER opgewekt

Energie Samen werkt samen in kennisplatform HIER opgewekt. Energie Samen deelt kennis en ondersteunt HIER opgewekt bij de invulling van hun activiteiten. HIER opgewekt is het gezamenlijke kennisprogramma van ODE Decentraal en HIER Klimaatbureau. HIER Klimaatbureau detacheert medewerkers naar HIER opgewekt en is verantwoordelijk voor de uitvoering van het kennisprogramma. De inbreng vanuit Energie Samen is gegarandeerd via het voorzitterschap van het bestuur van de stichting HIER opgewekt, regulier werkoverleg, de afspraak dat Energie Samen de voorzitters levert van de kennisclusters en de afspraak over de inbreng vanuit Energie Samen in de programmacommissie van het evenement HIER opgewekt.

De uitstekende samenwerking met HIER opgewekt zal in de nieuwe organisatie Energie Samen worden voortgezet. Kennisdeling is daarmee een integraal onderdeel van het totale plan van aanpak van de organisatie van Energie Samen. Bij kennisdeling en -ontwikkeling is het van belang dat er ruimte is en blijft voor kritische reflectie en onafhankelijke berichtgeving.

5.6 Professionalisering sector

Op dit moment draaien nog veel lokale coöperaties op het sociale kapitaal dat hun leden erin stoppen, met andere woorden: vrijwillige uren.

Als elke coöperatie alles op lokale schaal moet uitdenken en uitvoeren worden veel uren verspild aan zaken die efficiënter kunnen. Om meters te kunnen maken gaan we goede professionele ondersteuning opbouwen voor de energiecoöperaties. Die ontwikkeling naar professionele ondersteuning hebben we al ingezet. De meeste organisaties die samenwerken in Energie Samen kunnen die ondersteuning al op korte termijn bieden. Echter de verwachte snelle groei kan straks niet bijgebeend worden. Hiervoor zal additionele ondersteuning gevonden moeten worden.

Voor de ondersteuning in de organisatie van energietoepassingen ontwikkelen we verschillende diensten¹³:

- IT-platform voor ledenadministratie en boekhouding;
- Ondersteuning in boekhoudkundige en financiële verslaglegging;
- Juridische ondersteuning en governance, mede in relatie tot de wet financieel toezicht.

5.7 Monitoring en doorrekening

Elk jaar voert HIER opgewekt de Lokale Energie Monitor uit. Dit is een goed instrument om de voortgang van de ontwikkeling van de sector te monitoren. Daarnaast maken we ook gebruik van het Energietransitiemodel van Quintel. Beide middelen zullen ingezet worden om verantwoording af te leggen aan de overheden die de versterking van de ontwikkeling van deze sector ondersteunen.

Doorrekening

Het Klimaatakkoord, zoals minister Wiebes dat heeft voorgesteld aan de Tweede Kamer, kent vijf sectortafels (Elektriciteit, Gebouwde Omgeving, Mobiliteit, Industrie en Landbouw) en een coördinerende tafel. Per sector worden doelen gesteld. Energie Samen wil met name aan de eerste drie sectoren een bijdrage leveren, terwijl we tegelijkertijd zoveel mogelijk burgers betrekken bij de energietransitie.

Op basis van kwantitatief onderzoek van Quintel en A-S partners wordt het Plan van Aanpak doorgerekend naar reductie CO₂-emissie in megatonnen volgens onderstaand sjabloon.

1. Potentie	x Megaton CO₂-reductie 2030 X PJ (Bron: Quintel)	
2. Kostenreductie	-x% in 2030 t.o.v. 2017 Kosten per vermeden ton CO ₂ Kosten per PJ (bron o.a.: NWEA, Holland Solar)	
3. Randvoorwaarden	A. Inzet Energie Samen	B. Inzet anderen (o.a. generiek beleid; REKS)

¹³ Een goed voorbeeld van een organisatie die al zo werkt is VVE Beheer, een dienstencentrum voor Verenigingen van Eigenaren. Dit bedrijf zorgt dat VVE's weinig omkijken hebben naar hun eigen organisatie. Het bestuur van de vereniging kan zich richten op de hun 'core business'. Ook zorgt het ervoor dat er standaardisatie van uitvoeringsprocessen wordt doorgevoerd. Dit maakt collectieve financiering van banken makkelijker realiseerbaar en waarborgt de continuïteit.

Figuur 3 Doorrekening plan van aanpak naar reductie CO₂-emissie in megatonnen (PM)

6. Begroting op hoofdlijnen

De activiteiten, afgeleid van het Plan van Aanpak (zie Hoofdstuk 4), brengen kosten met zich mee Onderstaand de begroting op hoofdlijnen.

Module	Aantal uren	kosten uren	Out of pocket	Totaal
Totaal Module 1 ES Algemeen	8.770	657.750	1.087.500	1.745.250
Totaal Module 2 Belangenbehartiging	10.000	750.000	35.000	785.000
Totaal Module 3 Regionale ondersteuning	3.850	288.750	78.750	367.500
Totaal Module 4 Projectondersteuning	28.500	2.137.500	267.500	2.405.000
Totaal Module 5 Kennisdeling	2.600	195.000	37.500	232.500
Totaal Module 6 Diensten en producten	15.000	1.125.000	335.000	1.460.000
Totaal generaal	68.720	5.154.000	1.841.250	6.995.250

In Bijlage 8 staat de uitgebreide begroting en in Bijlage 9 wordt de legitimatie van deze begroting uiteengezet.